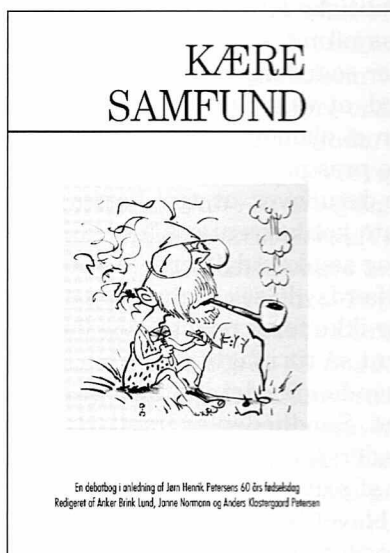

På den ene side – og kun den

Af Preben Etwil

KÆRE SAMFUND

– en debatbog i anledning af
Jørn Henrik Petersens 60 års fødselsdag.
Redigeret af Anker Brink Lund,
Janne Normann og Anders Klostergaard Petersen,
Syddansk Universitetsforlag 2004.

Denne bog er ikke til at komme uden om, hvis man interesserer sig for det danske samfunds udvikling. Den bør anbefales for enhver, der ønsker at deltage i samfundsdebatten. Ikke fordi det der står, nødvendigvis er rigtigt, men fordi denne bog i en helt udtalt grad har fået samlet alle de væsentligste synspunkter, der belyser den for tiden herskende velfærdsideologi, der går på, at velfærden skal afmonteres for at kunne overleve.

Bogen præsenteres som en debatbog, hvilket den just ikke er, hvis man ved debat forstår, at forskellige velfærdspolitiske paradigmer bringes i spil og diskuteres med henblik på at afklare uenighed for at opnå de bedste argumenter. Bogen er et partsindlæg – helt i Jørn Henrik Petersens ånd: Uenighed med professoren tages til indtægt for uvidenhed. Bogens sigte er – typisk gennem professorale foredrag – at gøre op med befolkningens fordrejede myter om velfærdsstatens lykkesagligheder. Der bydes på en række indsigtfulde artikler, der kommer vidt omkring, og som afspejler den 60 åriges meget omfattende interessefelt. En ting kan alle givet være enige om, og det er, at Jørn Henrik Petersen er en uhyre flittig, bredt funderet, indsigtfuld og dygtig professor. Bogens biografi dokumenterer dette til fulde. Med denne meget brede offentlige berøringsflade, har det været en let sag for redaktørerne af bogen (bl.a. Petersens søn) at finde en række betydningsfulde politikere og andre offentlige personer, der har ønsket at give fødselaren en hyldest med på vejen. Her dækkes både det politiske, journalistiske og kulturelle aspekt som Jørn Henrik Petersen gennem livet har beskæftiget sig med. Eneste (kendte) socialdemokrat, der tilsyneladende har ønsket at stille op i denne sammenhæng er Karen Jesper-

sen, der vanen tro, afsondrer velfærds- perspektivet til at være et gammelmoralsk holdningsspørgsmål, og det der ikke kan forklares herved, er et indvandrerproblem. Når man læser hendes bidrag: "Velfærds- reformer og værdier" kan man for sit indre øre høre Hans Scherfigs knækkende stemme sige, at nogle socialister blev så venstreorienterede, at de kom højre ind.

Det vil være en umulig opgave at anmelde alle bidragene, så jeg vil i denne forbindelse koncentrere mig om det kapitel, der tager de økonomiske aspekter af velfærdsproblemerne under behandling.

Direktør for Socialforskningsinstituttet Jørgen Søndergaard indleder sin artikel: "Udfordringer for velfærdsmodellen" med at fortælle, at der i løbet af forrige århundrede var en halvtreds-dobling af de offentlige velfærdsudgifter pr. indbygger, mens produktionen i samme periode "kun" blev syvdoblet. Ikke overraskende fortælles det, at denne udvikling ikke kan fortsættes. En sådan form for anvendelse af historiske data fortsætter heldigvis ikke artiklen ud. Det ville også have været pinligt, da det ikke giver mening at beregne en vækstprocent ud fra en udgangsposition hvor fænomenet (dvs. en offentlig velfærdssektor) overhovedet ikke eksisterede – hverken som begreb eller realitet. Hvis vi skal være lidt medgørlige, så kan man sige, at det kun giver mening at tale om et velfærdssamfund efter anden verdenskrig. Danmarks værditilvækst er i dag næsten fire gange så stor som dengang. Det er blevet fordelt på hhv. privat og offentligt forbrug. Det første er vokset tre gange, det andet fem gange. Der er stadig tale om en større stigning i de offentlige udgifter end i de private, men slet ikke af de dimensioner, som Jørgen Søndergaard antyder. Man skal også bemærke sig, at der trods en stor stigning i de offentlige udgifter, har været plads til en betragtelig udvidelse af folks private forbrug. Væksten i de offentlige udgifter har ikke fortrængt, men bremset væksten i det offentlige forbrug. Så naturligvis er der et problem med stigende offentlige udgifter, men slet ikke af det omfang, det såkaldte historiske eksempel antyder.

Bortset fra Søndergårds lidt uheldige

forsøg på historieforskning, er hans bidrag på mange måder en god oversigtsartikel, der i kort form beskriver mange af velfærdssamfundets knaster og udfordringer. Selvom mange af de forhold han tager op i sin artikel kan virke kyniske for ikke økonomisk sagkyndige, er det vigtigt, at man hverken bagatelliserer eller lukker øjnene for problemerne. Løsningen er ikke at fornægte fakta, men at komme med konstruktive politiske forslag, der peger fremad mod et samfund, vi kan være bekendt.

Økonomer som Jørgen Søndergaard advarer mod, at valgfrihed af velfærdsordninger uden et økonomisk ansvar giver et opadgående pres på udgiftsudviklingen. Han mener derudover, at øget konkurrence fra private konkurrenter både vil hæve kvaliteten og sænke udgifterne på de offentlige velfærdsydelse. Det er dog en påstand der ikke føres noget bevis for, men den er nævnt så tit i faglitteraturen, at man efterhånden får det indtryk, at den også er sand. Sandheden er imidlertid, at de fleste undersøgelser på dette felt er udarbejdet af private konsulentvirksomheder, der er blevet bestilt og betalt af skatteydermidler for at nå frem til det resultat.

Jørgen Søndergaard nævner selv, at brugerbetaling i forskellig udformning allerede eksisterer i stor stil på det danske velfærdsmarked. I den forbindelse leges der med tanken om yderligere brugerbetaling for tillægsydelser, der ligger ud over en politisk bestemt standardydelse.

Søndergaard er det man med rette kunne kalde lettere pessimistisk over for den danske velfærdsstats muligheder i fremtiden – alligevel slutter han af med disse forstandige ord: "Det afgørende er, at hvert land i hovedsagen selv bærer konsekvenserne af sine egne valg. Derfor er der betydelige frihedsgrader også i velfærdsmodel i fremtiden".

Peder J. Petersen og Nina Smith stiller i deres artikel: "Ved efterlønnens 25-års fødselsdag" tre spørgsmål, som de selv forsøger at besvare. For det første spørger de, om der er behov for velfærdsreformer, og om der er mekanismer de har overset. For det andet om hvor store ændringer der er behov for, til at ændre tilbagetræknings-

mønsteret fra arbejdsmarkedet, så man kan lette den forventede ældrebyrde. For det tredje om efterlønnen også vil eksistere om 25 år.

Svaret er, at de ser et stort behov for betragtelige reformer, og at de efter deres opfattelse ikke har overset nogle faktorer, der skulle tale imod denne opfattelse. Artiklen viser gennem omfattende statistik, at erhvervsfrekvensen for de 50-69 årige mænd falder drastisk efter efterlønnens indførelse i 1979, og at det ikke har gavnet ungdomsarbejdsløsheden, som var et af argumenterne for at indføre ordningen. Tallene er uomtvistelige sande, men forfatterne gør sig ikke mange overvejelser, om årsagen kunne være at arbejdsgivernes efterspørgsel efter arbejdskraft ikke er til stede, når de kan finde yngre arbejdskraft til erstatning for den ældre. Forfatterne beskæftiger sig med, at efterlønnen ikke har den ønskede effekt på ungdomsarbejdsløsheden, og at kun en tredjedel af efterlønnerne kommer direkte fra arbejdsløshed. De skriver godt nok: "En del af den resterende overgang kan bero på pres i den ene eller anden form fra arbejdsgivere eller kolleger. En anden del af den afgang til efterløn, som ikke sker fra arbejdsløshed kunne bero på en erkendelse af, at helbredet ikke længere er så robust". Her er vi sikkert ved sagens kerne, men dette væsentlige problem bliver stort set ikke behandlet. Til gengæld får man klart det indtryk, at efterlønsordningen kun påvirker arbejdskraftens udbud i negativ retning. Væk er, at der i hele den betragtede periode er en betydelig arbejdskraftreserve, som arbejdsgiverne kunne vælge og vrage imellem. Andre vestlige landes endnu større ældreproblemer bliver, selvom de ikke har nogen efterlønsordning, affejet med, at det ikke er en løsning, at andre lande har det værre end os. Ja, tværtom. Det huer ikke forfatterne at påvise, at ældre i Danmark tilsyneladende er mindre utilfredse end de unge i Danmark og mere tilfredse end ældre i andre lande. Jeg har svært ved at se, at det skulle være et argument imod efterlønsordningen. I sandhed en særegen form for argumentation.

Ironisk nok spørger forfatterne selv i deres artikel om de aldrig tager fejl. De

svarer: "jo", men problemet er, at det finder de først ud af om 30 år. Alligevel påstår de, at usikkerheden til trods bygger deres udsagn på et grundlag, det er svært at argumentere imod. Deri må jeg give dem ret, men man må ikke glemme, at alle statistikker og prognoser kan opstilles på mange måder, data kan vælges, vrages og vrides efter bestemte hensigter. I den forbindelse skal man altid ihukomme sig Churchill's ord: "Man kan kun have tiltro til en statistik, når man selv har forfalsket den".

Forskningschef i Socialforskningsinstituttet Niels Ploug fortsætter i samme skure som ovenfor med artiklen: "Efterlønsordningen – velfærdsstatens gøgeunge". Niels Ploug er meget fortørnet over, at både befolkningen og politikerne tilsyneladende ikke betragter efterlønsordningen som en arbejdsmarkedspolitisk foranstaltning, men som en tilbagetrækningsordning fra arbejdsmarkedet. Ligeledes er det i hans optik meget problematisk, at efterlønsordningen er så populær, som den er. Plougs opfattelse kan sammenfattes til: "Efterlønsordningen bliver en undskyldning både på det samfundsmæssige niveau og på virksomhedsniveau for ikke at sætte fastholdelse af ældre på arbejdsmarkedet på dagsordenen og finde nye måder at fremme det på".

Niels Ploug er grundlæggende imod efterlønsordningen, men må også erkende den realpolitiske virkelighed. Han forsøger sig derfor med et reformforslag, der sigter mod, at gøre ordningen mere selektiv, så den kun omfatter dem, der er nedslidte eller på anden måde ikke er kapable til arbejdsmarkedet. Det er anslået ca. en tredjedel af samtlige efterlønnere, der kan "betegnes som produktive og arbejdsduelige". Disse skulle efter Plougs mening ikke være omfattet af efterlønsordningen.

Forskningschefens argumentation er et klassisk "arbejdsgiverargument", der minder om påstanden om, at den høje arbejdsløshedsunderstøttelse, hæver lønniveauet til skade for konkurrenceevnen. Faktum er, at mange trækker sig tidligt tilbage fra arbejdsmarkedet fordi de oplever, at arbejdsgiverne ikke har udviklet et tilstrækkeligt attraktivt arbejdsmarked for dem.

Det skal med til historien, at den offentlige sektor faktisk fører an i den kyniske seniorpolitik. En voldgiftskendelse har netop fastslået, at der ikke skal tages særlig hensyn til de ældre, når fyringsrunder i stat, amt og kommuner skal indledes. Dette er naturligvis med til at presse flere på efterløn. Det er nemlig billigere på nuværende tidspunkt for arbejdsgiverne, at se sig om efter ny og yngre arbejdskraft.

I fremtiden hvor den nye og yngre arbejdskraft ikke vil blive udbudt i så rigelige mængder som nu, bliver det nødvendigt for arbejdsgiverne at tage deres seniorpolitik op til en grundig overvejelse. Uden en efterlønsordning som alternativ, kan man frygte, at basisniveauet for seniorarbejdsmarkedet bliver uhyre ringe. Offentlig efteruddannelse og skabelse af et mere rummeligt ældrearbejdsmarked, vil langt hen ad vejen være en mere virksom reform af efterlønnen, end en afskaffelse af den.

Professor Terkel Christiansen prøver i sin artikel: "Velfærdsstat og pensionsordninger i EU-perspektiv", at skue lidt ud over den hjemlige andedams problemstilling. I den offentlige debat fremstår det ofte som om det danske pensionssystem er skattefinansieret. Det er imidlertid ikke længere tilfældet, og derfor kan det virke lidt langhåret, at Terkel Christiansen har en længere modelteknisk diskussion af en omlægning fra en skattefinansieret her-og-nu finansiering (PAYG) til en fondsbaseret finansiering af de europæiske landes kommende pensionsforpligtelser. Mange europæiske lande har problemer af et langt større omfang end dem vi kan forvente at møde i fremtidens Danmark. Danmark kan derfor ikke lære noget af at gå over til et system, som vi allerede stille og roligt har indført igennem de sidste tyve år. Man savner derfor helt en analyse af, hvorfor den danske (og nordiske) velfærdsstat har klaret sig godt indtil nu. Det råder Terkel Christiansen delvis bod på i artiklens sidste afsnit, hvor det oplyses, at de offentlige danske pensionsudgifter i internationalt perspektiv er relativt lave, og deres betydning forventes at blive reduceret yderligere i fremtiden. Ligeledes er ældrebyrdens omfang også mindre end i mange europæiske lande. Artiklens slutbemærkninger

kan derfor virke noget påklistret: "Jo, længere tid man venter med foranstaltninger for at skabe større balance mellem aktives og pensionisters indkomster, desto vanskeligere bliver det at gennemføre dem, fordi flere og flere vil være tæt på pensionsalderen, hvor egeninteresser tilsiger dem at være mod sådanne begrænsninger".

Det er ren systemtankegang, der er løstrevet fra den politiske virkelighed. Befolkningen vil alle dage være i stand til at træffe politiske afgørelser på et oplyst grundlag, også ude i fremtiden, men de vil bevare deres handlefrihed så lang tid som mulig. I fremtiden opstår nye muligheder, vi ikke kan forestille os i dag. Vi skal være forberedt, men vi skal ikke handle i panik. Løsningen er hverken at afvikle for at bevare velfærdsstaten, eller at bevare håbløse velfærdsordninger i frygt for, at hvis man først piller ét sted så fjerner man hele grundlaget for velfærdssystemet. Omvendt er det vigtigt, at man erkender problemets omfang, men at man fortsat bevarer sine politiske handlemuligheder.

Professor Kjeld Møller Pedersen omtaler i sin artikel "Prioritering i sundhedsvæsenet", at der i de sidste halvtreds år er sket en dramatisk udvikling i mulighederne for at regulere den humane forplantning. Det har gjort både de etiske og økonomiske prioriteringsspørgsmål meget nødvendige, og meget besværlige. Især er der mange forhold og interessegrupper, der aktivt, bevidst og målrettet spiller en rolle, inden at politikerne får en realistisk mulighed for at foretage prioriteringer – og ofte sker det i baghjulet af den reelle udvikling. Med udgangspunkt i kunstig befrugtning illustrerer Kjeld Møller Pedersen på udmærket måde de utallige muligheder – og overvejelser – der eksisterer for valg eller fravalg af offentligt finansierede serviceydelser. Især inden for sundhedsområdet er der mindst tre dimensioner, der skal tages stilling til. For det første er de tekniske og faglige muligheder (dvs. "kan" dimensionen) med den teknologiske udvikling ofte nærmest uendelig. For det andet skal det etiske aspekt (dvs. "bør" dimensionen) overvejes. Ikke alt hvad der er teknisk eller fagligt muligt, er etisk forsvarligt. For det tredje det ressourcemæssige

aspekt (dvs. "vil" dimensionen) taget under overvejelse. Den offentlige sektor har ikke uanede ressourcer.

Det sidste kan delvist blive løst ved at åbne op for hel eller delvis brugerbetaling. Dette har på sygehusområdet stemt utroligt dårligt overens med princippet om en lige og ens behandling for alle. Møller Pedersen formulerer det sådan: Ved at indføre hel eller delvis brugerbetaling inddrages brugeren direkte i prioriteringen via sin betalingsvilje- og evne. Samtidig nærmer man sig ved fuld brugerbetaling noget, der svarer til prioritering ved hjælp af markedsmekanismen, dvs. en individuel prioritering og ikke en kollektiv prioritering og rationalisering, som overvejende offentlig finansiering medfører". Problemet er alligevel, efter Møller Pedersens opfattelse, om man ikke kæmper forgæves, da borgerne i stigende grad forsøger at undgå den offentlige rationalisering, ved at søge ydelserne udenlands – mod betaling forstås. Også det etiske er kommet under stigende pres, da folk i konkret nød/lidelse har svært ved at acceptere, at generelle og abstrakte etiske begrænsninger skal virke restriktivt ind på valg af mulige tekniske løsninger – fx at ikke-heteroseksuelle par ikke kan modtage offentligt finansierede

fertilitetsbehandlinger. Kjeld Møller Pedersen rammer lige ned i et af de væsentligste problemer for den fremtidige velfærdsstat. Det giver langt mere perspektiv at diskutere disse problemstillinger, end at lave bevidstløse sterile fremskrivninger frem til 2040 – a la Velfærdskommissionen.

Ja, jeg har her udelukkende valgt at se på og anmelde bogens "Økonomiske perspektiv". Dette til trods for at der er artikler i bogen, som har fået stor mediemæssig opmærksomhed – fx en (ensidig) kritik af DR's dækning af Irakkriegen. En kritik der siden er blevet modgået af solid forskning. Ligeledes er der et helt kapitel om de kulturelle aspekter ved velfærdsstatens udvikling. Et kapitel som jeg meget gerne – hvis pladsen tillod det – ville have givet et par ord med på vejen. Det må dog vente til en anden lejlighed.

Man skal ikke altid læse bøger, som man holdningsmæssig er enig i. Ønsker man at udfordre sin egen indre kritiker, så skal bogen anbefales på det varmeste.

Preben Etwil er Cand. Polit. Ekstern Lektor, KUA. Medl. af Den alternative Velfærdskommission.